

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію
Щадила Олега Ігоровича на тему
«Аксіологія феномену свободи у трансформаційних суспільствах»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.12 – філософія права**

Актуальність теми. В умовах реформування суспільних відносин в Україні, зміни економічного та політичного устрою, оновлення духовної сфери все більшої інтенсифікації набувають правові зрушення в житті країни. Особливо важлива роль у вирішенні завдань гармонізації суспільства належить принципу свободи. Саме він покликаний здійснювати суттєвий вплив на характер змін у суспільстві, сприяти гуманізації держави і права, удосконаленню законодавчого процесу, підвищенню ефективності правового регулювання, формуванню суспільної і індивідуальної правосвідомості.

У сучасній вітчизняній юридичній літературі формування доктринального розуміння принципу свободи пов'язане з міжнародними правовими стандартами, які, в свою чергу, виявляється як комплекс взаємозалежних і узгоджених юридичних засобів, що призначені для регулювання суспільних відносин, а також юридичних явищ, що виникають у наслідок такого регулювання.

Система права кожної держави, яка відображає характер і особливості суспільних відносин, та і самі суспільні відносини є динамічною і постійно змінюється, розвивається. У випадку виникнення нових суспільних відносин, які потребують правового регулювання, зумовлює формування нових правових норм, правових інститутів і навіть галузей права. Наприклад, не так давно набрало самостійного характеру екологічне, космічне, ядерне право та ін. З цивільного права виокремилися господарське та житлове право. Припинення окремих відносин зумовлює зникнення потреби у функціонуванні окремих правових інститутів або галузей права.

Розбудова незалежної Української держави обумовлює потребу у формуванні європейської системи права. Від рівня відповідності національної системи права

існуючим економічним, політичним та соціокультурним умовам правового життя, а також історико-правового досвіду вітчизняного суспільства залежить подолання кризового стану державно-правового життя держави.

Актуальність обраної теми дослідження визначається тим, що кризові явища, які сьогодні існують у державно-правовому житті вітчизняного суспільства, та право обумовлені станом перехідного періоду буття в межах жорстко визначеної системи ідеологічних координат до розвитку суспільства як неоднорідного, різноманітного, динамічного, і тому здатного до саморозвитку. Сучасні проекти нових форм державотворення виходять з тих міркувань, що суспільство в своєму розвитку зумовлено дією двох парадигм. Перша із них пов'язана з дією принципів матеріалістичного розуміння історії в авторитарному суспільстві, тобто такого, яке породило теперішню економічну, політичну та духовну кризу. Друга парадигма пов'язана з дією принципів, законів і засадничих умов відкритого суспільства як демократичного, плюралістичного, соціально зорієнтованого, правового.

Загалом, можливо відзначити намагання держави щодо реформування правової системи України у відповідності до сучасних європейських правових вимог, а недоліки, що виникають у ході цього процесу, є показниками його складності, які потрібно вивчати, аналізувати та вживати адекватні заходи задля їх подолання.

Характерним є те, що кожна держава має свою національну систему права, яка має свою специфіку, структуру, мету, відносини, формується у визначений історичний період та характеризується притаманними лише їй національними особливостями.

В сучасних умовах особливого значення набуває розробка проблеми взаємозв'язку та взаємодії правової та соціальної держави, розвитку механізму правового регулювання соціальної сфери, взаємодії індивідуального і соціального, приватного і публічного інтересів тощо. Про що і свідчить природно-правове начало, яке відображає витoki принципу свободи як невід'ємної якості

людського буття. В ньому закладена та міра правового порядку, обумовлена природою і людським спілкуванням, яка необхідна для нормального існування людини. У цьому зв'язку розкривається сутність і значення комплексу природних прав і обов'язків - право на життя, власність, особисту незалежність, обов'язок не посягати на життя, власність, свободу іншої людини.

Закономірним з огляду на актуальність теми, є **зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами**. Тема дисертації узгоджується з Основними науковими напрямами та найважливішими проблемами фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 роки, затвердженими постановою Президії НАН України від 20.12.2013 № 179, відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр. Національної академії правових наук України, а також безпосередньо пов'язана з науково-дослідною роботою кафедри теорії та філософії права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» «Філософські та теоретичні концепції держави і права» (державний реєстраційний номер 0113U001356).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатнім та забезпечується вдалою і продуманою логікою викладення матеріалу та різноманітністю опрацьованої здобувачем джерельної бази. Це дозволило запропонувати низку теоретичних висновків, прикладних пропозицій та практичних рекомендацій. Окрім того, належною є апробація результатів дослідження і їх оприлюднення, відповідно до встановлених вимог.

Солідною є методологічна основа дослідження, яку складають система наукових підходів, принципів наукового пізнання методів різного рівня, що забезпечили отримання об'єктивних знань про предмет дослідження. Особливо витребуваним та доцільним стало використання у процесі дослідження герменевтичного, антропологічного та аксіологічного філософських підходів.

Відповідає обраній темі і поставлена дисертантом мета – комплексний філософсько-правовий аналіз феномена свободи як цінності права, обґрунтування сутності та природи цієї категорії; вияв її ціннісно-правового та прикладного значення.

Для досягнення поставленої мети в дисертації автор поставив перед собою вирішення наступних завдань: охарактеризувати теоретико-методологічні аспекти дослідження свободи у праві; виокремити етапи розвитку наукових уявлень про свободу у праві; встановити зміст поняття «свобода» у сучасних філософсько-правових концепціях; визначити місце, роль і значення свободи в системі правових цінностей; з'ясувати концепт свободи у державотворчих та правотворчих традиціях; обґрунтувати межі та форми свободи; з'ясувати форми прояву меж свободи і види відповідальності за їх порушення крізь призму аналізу поведінки людини; виокремити особливості трансформації ідентичності особи в умовах свободи; проаналізувати значення свободи у виборі цивілізаційних орієнтирів розвитку держави.

Новизна та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація є новим та оригінальним у сучасній юридичній науці комплексним теоретико-правовим дослідженням свободи як цінності права. Наукова новизна одержаних результатів дослідження виявляється в положеннях, висновках, пропозиціях і рекомендаціях, які відображають авторський внесок у розроблювану проблему, зокрема: а) уперше: обґрунтовано ідею щодо змістовної характеристики категорії «свобода» у двох аспектах: у широкому (природно-правовому) - як можливість вибору, що надана людині природою, та у вузькому (позитивному)- як принцип, що встановлює межі свободи людини, дає можливість охарактеризувати її в юридичному сенсі, зумовлює процес становлення, функціонування та розвитку особи, суспільства, держави та визначає гарантії свободи за допомогою права (юридико-правових засобів); з'ясовано ціннісні аспекти свободи у праві: можливості вільного розвитку людини від народження; встановлення, в рамках

правового поля, меж для поведінки суб'єктів з метою гармонізації свободи особи, суспільства і держави; реалізація свободи за допомогою правових цінностей (суб'єктивні права та юридичні обов'язки), які легітимізуються державою, та правових приписів (шляхом їх дотримання, виконання, використання і застосування), які визначають можливість вибору людини; гарантування свободи ступенем належної відповідальності кожної особи; б) удосконалено: сутнісну характеристику свободи у праві як можливості суб'єкта обирати певний варіант поведінки, необхідний для реалізації власних життєвих потреб; періодизацію філософсько-правових уявлень про свободу: 1) в античний період, 2) в епоху Середньовіччя (Відродження і Просвітництво), 3) Нової доби, та 4) у Новітній час; в) набули подальшого розвитку: положення щодо розуміння свободи крізь призму правових доктрин позитивізму, природно-правового, соціологічного та інтегративного розуміння права.

Дисертація має логічну та послідовну структуру. Розділ 1 присвячено теоретико-методологічним засадам дослідження свободи як філософсько-правової категорії. Основну ідею підрозділів складає дослідження свободи як цінності. З'ясовано наукознавче та методологічне підґрунтя дослідження, проаналізовано еволюцію учень про свободу через призму філософсько-правової рефлексії та обґрунтовано поняття свободи у аспекті сучасних філософсько-правових концепцій.

Розділ 2 присвячено з'ясуванню особливостей реалізації свободи в аспекті сучасних трансформаційних суспільств. Досить оригінальним є аналіз концепту свободи через призму державотворчих традицій. Досліджено межі та форми свободи у державах західного і східного типів та свободу як вияву еволюції держави і права.

Практичну значимість мають положення розділ 3, присвячені філософсько-правовим проблемам свободи перехідного етапу розвитку Української держави. Особливо заслуговують на увагу проблеми трансформації ідентичності особи в умовах інформаційної свободи та ролі свободи у виборі цивілізаційних орієнтирів

розвитку України.

Дисертація має теоретико-прикладний характер, а сформульовані у ній висновки та рекомендації можуть бути використані у: науково-дослідній роботі, де сформульовані положення й висновки розвиватимуть і доповнюватимуть уявлення про систему права в умовах її реформування; у науково-дослідній сфері - для подальшого дослідження філософсько-правової категорії «свобода»; у правотворчій діяльності - як теоретичне підґрунтя щодо врахування основних характеристик свободи у процесі правового регулювання суспільних відносин та обґрунтування рекомендацій для вдосконалення зазначеного процесу; у правозастосовній сфері - для забезпечення точного і правильного застосування законодавства з урахуванням ролі особи в системі елементів правового статусу; у правовиховній роботі – у процесі просвітницької діяльності, зокрема у сфері правового виховання, підвищення рівня правової культури, формування правосвідомості населення; у навчальному процесі – під час підготовки навчально-методичних посібників, підручників, навчальних програм, у процесі викладання курсу теорії держави і права, галузевих навчальних дисциплін, а також у науково-дослідній роботі студентів та аспірантів.

Дисертант своєю науковою розробкою зробив помітний внесок філософії права та в юридичну практику, її наукові підходи розширюють і поглиблюють розуміння сутності обґрунтування принципу свободи у правовій науці. Аналітичні матеріали і висновки дослідження О. І. Щадила можуть знайти застосування у науково-дослідній роботі з метою подальшої розробки проблеми обґрунтування в історії, теорії держави і права, галузевих теоріях судової правотворчості, у законотворчій діяльності для вдосконалення чинного законодавства, у практичному виконанні правоохоронними органами їхніх функцій тощо.

Однак, на нашу думку, у даній роботі О. І. Щадила мають місце деякі дискусійні питання, урахування яких сприятиме подальшому вдосконаленню його наукової діяльності:

1. Людина від природи має право вільно діяти, не порушуючи права інших та дотримуючись законодавчих вимог. Держава ж повинна створювати усі необхідні механізми для утвердження, забезпечення прав та свобод людини. З огляду на це, доречно обґрунтувати автором дослідження про те, що на даному етапі розвитку суспільства свобода як природна можливість людини в Україні відповідає відображеним у основних міжнародних документах з прав людини.

2. У дисертації обґрунтовано визначення свободи у широкому (природно-правовому) значенні як можливість, надана людині від народження та вузькому (позитивному) значеннях як принцип права, принцип функціонування суспільства, що має правовий вияв. Не заперечуючи проти такого визначення, на нашу думку, потребує уточнення в процесі захисту позиція дисертанта стосовно можливості виокремлення таких видових аспектів свободи, як релігійна, політична, економічна, соціальна.

3. Дисертант абсолютно вірно акцентує увагу на ціннісному характері свободи. Однак, і свобода і інші соціальні цінності мають еволюційний характер та змінюється разом зі змінами суспільства як соціальної системи. У зв'язку із цим виникає питання: чи змінюється ціннісний зміст свободи у сучасному суспільстві в умовах глобалізації.

4. Важливим напрямком дисертаційного дослідження стало з'ясування особливостей прояву свободи в основних типах праворозуміння. В якості таких визначено позитивізм, природно-правова концепція та соціологічний тип праворозуміння. У зв'язку із цим потребує уточнення позиція дисертанта стосовно ролі інтегративного праворозуміння у пізнанні свободи.

Слід зауважити, що наведені недоліки не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та носять дискусійний характер і не впливають на значимість рецензованого дослідження.

Дисертант запропонував низку положень, що містять обґрунтовані та нові, дослідницькі результати в галузі філософії права. Зроблені висновки і рекомендації носять предметний та практичний характер.

Здійснений помітний внесок у юридичну науку, а саме у філософію права та юридичну практику. Отримані наукові результати розширюють і поглиблюють розуміння сутності обґрунтування системи права. Аналітичні матеріали і висновки дослідження О.І. Щадила можуть знайти застосування у науково-дослідній роботі з метою подальшої розробки проблеми обґрунтування у філософії права, у законотворчій діяльності для вдосконалення чинного законодавства, у практичному виконанні органами державної влади та органами місцевого самоврядування їхніх функцій тощо.

Результати наукового дослідження можуть бути використані у процесі подальшої розробки філософії права як науки та її кореляції з іншими юридичними науками та практикою. Окрім того, наукові доробки автора доцільно реалізувати при визначенні подальших наукових досліджень щодо зміни правових систем в суспільстві.

Оформлення дисертації відповідає (при умові усунення недоліків) положенням п. 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», які ставляться МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Зміст дисертації відповідає спеціальності 12.00.12 – філософія права. Наукове дослідження О.І. Щадила можна вважати завершеним, результати якого будуть корисними не тільки для теоретиків та права і практичних працівників - слідчих, прокурорів, суддів, адвокатів, юрисконсультів, але і для звичайних громадян. Отримані здобувачем результати мають належні кваліфікаційні ознаки та рівень наукової новизни і є достатньою мірою аргументованими. У свою чергу публікації достатньо повно відображають зміст дисертації, а саме наукове дослідження відповідає вимогам МОН України щодо дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Ідеї та положення дисертації апробовані у 12 публікаціях, яких 6 наукових статей, опублікованих у фахових юридичних виданнях (1 – у зарубіжному виданні) та 6 тезах науково-практичних конференцій різноманітного рівня.

Дисертація **Щадила Олега Ігоровича «Аксіологія свободи у трансформаційних суспільствах»**, яка подана для здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, відповідає вимогам, що пред'являються до такого виду наукових робіт відповідно до Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 зі змінами, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії наук вищої освіти України
завідувач кафедри теорії та історії права та держави
Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

С.В. Бобровник

Підписано в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка
2020 р.

